

УДК 331.526:330.101.541

Пужай-Черета А.М.
кандидат економічних наук,
заступник начальника Головного управління
Державної фіскальної служби України у Запорізькій області

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТУВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

FEATURES OF ATTRACTING INVESTMENTS IN GRAIN CROP PRODUCTION TO AGRICULTURAL ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

Досліджено теоретичні, методичні та практичні аспекти еколого-економічного інвестування сільськогосподарських підприємств та залучення інвестицій у виробництво зернових для підвищення його економічної ефективності. Обґрунтовано особливості управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств. Доведено, що створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрній сфері та активізація інвестиційної діяльності всіх господарчих суб'єктів, враховуючи сучасне фінансове та матеріально-технічне становище сільськогосподарських підприємств, потребують вирішення завдання якісної зміни підходів до управління агропромисловим виробництвом в цілому, кожної галузі та господарюючого суб'єкта. Тому необхідне формування дієвого механізму управління еколого-економічним інвестуванням в аграрній сфері, адекватного умовам сучасного економічного стану, враховуючи специфіку агропромислового виробництва, здатного створити економічно вигідні умови для стимулювання накопичення аграрного капіталу та росту ефективності його використання, що можливо за рахунок розвитку екологічного агропідприємництва.

Ключові слова: інвестування сільськогосподарських підприємств, управління інвестиційною діяльністю, залучення інвестицій у виробництво зернових.

АННОТАЦИЯ

Исследовано теоретические, методические и практические аспекты эколого-экономического инвестирования сельскохозяйственных предприятий и привлечение инвестиций в производство зерновых для повышения его экономической эффективности. Обосновано особенности управления инвестиционной деятельностью сельскохозяйственных предприятий. Обосновано, что создание благоприятного инвестиционного климата в аграрной сфере и активизации инвестиционной деятельности всех хозяйствующих субъектов, учитывая современное финансовое и материально-техническое положение сельскохозяйственных предприятий, требуют решения задачи качественного изменения подходов к управлению агропромышленным производством в целом, каждой отрасли и хозяйствующего субъекта. Поэтому необходимо формирование действенного механизма управления эколого-экономическим

инвестированием в аграрной сфере, адекватного условиям современного экономического состояния, учитывая специфику агропромышленного производства, способного создать экономически выгодные условия для стимулирования накопления аграрного капитала и роста эффективности его использования, что возможно за счет развития экологического агропредпринимательства.

Ключевые слова: инвестирование сельскохозяйственных предприятий, управление инвестиционной деятельностью, привлечение инвестиций в производство зерновых.

ANNOTATION

Theoretical, methodological and practical aspects of ecological and economic investment of agricultural enterprises and investment in the grain crop production to increase its economic efficiency have been studied. Peculiarities of investment management of agricultural enterprises have been clarified. It is proved that creation of favorable investment climate in the agrarian sector and promotion of investment activity of all economic entities, considering the current financial and material-technical provision of agricultural enterprises need solution of the issue of quality changes in approaches to the management of agro-industrial production as a whole, every industry and business entity. Therefore, it is essential to form an effective mechanism of the ecological and economic investment management in the agrarian sector, adequate to the conditions of current economic status, taking into account the specifics of agricultural production, that will be able to create profitable conditions for stimulating savings of agricultural capital, and increasing the efficiency of its use, that is possible due to the development of ecological agribusiness.

Keywords: investment of agricultural enterprises, investment management, investment in the grain crop production.

Постановка проблеми. Інвестиційні процеси в агропромисловому виробництві стримуються відсутністю належного обсягу інвестиційних ресурсів, несприятливим інвестиційним кліматом, недосконалістю галузевого інвес-

тиційного менеджменту, відсутністю страхування інвестицій, нерозвиненістю галузевої інвестиційної інфраструктури, юридичною невідповідністю ряду керівників до сприйняття нових механізмів інвестування [1]. Без розв'язання проблеми інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств стають досить примарними перспективи оновлення матеріально-технічної бази, підвищення ефективності господарської діяльності, створення конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, просування вітчизняної продукції на світові ринки і, як наслідок, соціально-економічний розвиток сільських територій.

Виробництво і реалізація зерна сільськогосподарськими підприємствами є ефективним у зв'язку з тим, що ця галузь в Україні становить основу продовольчої бази і безпеки держави, значна кількість якого експортується за кордон. Разом з тим, необхідно підвищувати конкурентоспроможність підприємств з урахуванням кон'юнктури внутрішнього і світового зернового ринку, підвищувати обсяги залучення інвестицій з урахуванням екологічної складової для відтворення земельних ресурсів за рахунок розвитку екологічного агропідприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами, визначення теоретико-методичних засад та обґрунтування практичних рекомендацій щодо розвитку довгострокового інвестування сільськогосподарських підприємств комерційними банками, наукове обґрунтування механізму управління інвестиційними ресурсами для підвищення родючості ґрунтів, зниження кредитного ризику з метою підвищення обсягів залучення інвестицій є важливими аспектами залучення інвестицій сільськогосподарськими підприємствами-виробниками зерна.

Вивчення наукових літературних джерел з даної проблематики засвідчує, що суттєві пропозиції методичного та практичного характеру щодо інвестування в аграрній сфері внесли такі відомі

вчені, як: В. Алексійчук, І. Бланк, О. Гудзь, М. Дем'яненко, М. Кісіль, М. Кожем'якіна, М. Коденська, М. Кропивко, Ю. Лупенко, А. Пересада, П. Саблук, П. Стецюк, Л. Худолій, А. Чупіс та ін. Однак в умовах трансформації всієї фінансово-кредитної системи низка аспектів цієї важливої проблеми вимагає подальшого дослідження з метою пошуку шляхів розробки та впровадження інвестиційних проектів з урахуванням екологізації агропромислового виробництва, пошуку шляхів підвищення гарантій повернення залучених фінансових ресурсів при впровадженні інвестиційних проектів та банківському кредитуванню сільськогосподарських підприємств.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо розвитку інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами для підвищення їх економічної ефективності, відтворення земельних ресурсів, залучення у виробництво продукції рослинництва, підвищення гарантій повернення кредитів при банківському інвестиційному кредитуванні.

Поставлена мета передбачає вирішення наступних завдань:

- з'ясування особливостей інвестування сільськогосподарських підприємств-виробників зерна та можливості залучення інвестицій у відтворення родючості ґрунтів, що використовуються у сільськогосподарському виробництві;
- аналіз кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з кредитними установами та з'ясування напрямів запобігання кредитного ризику для підвищення імовірності одержання банківського інвестиційного кредитування;
- обґрунтування напрямів підвищення гарантій повернення залучених інвестиційних ресурсів та забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств-виробників зерна.

Виклад основного матеріалу. Досвід країн з розвинутою економікою свідчить, що сфера агробізнесу є привабливою для інвестицій, оскільки на сільськогосподарську продукцію завжди є

стійкий попит, який не має тенденції до зниження. Агропромислове виробництво вимагає значних інвестицій для розвитку галузей, оновлення матеріально-технічної бази, відтворення земельних ресурсів, підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Згідно з підрахунками Державного комітету статистики у I кварталі 2013 року обсяг прямих іноземних інвестицій в українську економіку зріс на 1,3% – 55,709 млрд. дол. США і становив 1,560 млрд. дол. США, що на 76,25% вище аналогічних показників 2012 року. Загальний внесок іноземних інвесторів з початку інвестування на 1 квітня 2013 року дорівнює 55,709 млрд. дол. США. У перерахунку на душу населення це 1,237 тис. дол. США.

Вирішальною умовою успішної інвестиційної діяльності підприємств в умовах ринку є ефективне вкладання додаткового капіталу, бо інвестиційні ресурси є об'єктом управління. Тому процес інтенсифікації інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві на мікротамакrorівні повинен бути керованим. Активізувати інвестиційну діяльність можливо на засадах планування, яке є важливою ланкою в структурі організаційно-економічного механізму. Для залучення інвестицій необхідно розробити інвестиційний проект або програму.

Найважливішим напрямом інвестування у відтворення природних ресурсів, що використовуються сільськогосподарськими підприємствами у рослинництві, є проведення заходів, спрямованих на підвищення родючості ґрунтів, бо земля є незамінним та територіально обмеженим засобом виробництва. Особливу тривогу викликає незадовільний екологічний стан українських сільськогосподарських угідь, насамперед, чорноземів. З ґрунтом щорічно виноситься 11 млн. тонн гумусу, 0,4 млн. т фосфору і 7 млн. т калію, що в 2,3 рази більше, ніж вноситься з добривами [2]. За останні десятиріччя прискорився процес дегуміфікації. Тенденцію до погіршення якості ґрунту при вирощуванні монокультури було виявлено ще до механізації і хімізації, які, негативно впливаючи на біопродуктивність ґрунту через ущіль-

нення, накопичення отрутохімікатів та інших шкідливих речовин, значно її послабили. Нераціональне використання мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин призводить до розширення масштабів забруднення ґрунту, загрожує здоров'ю людини, наражає на небезпеку стабільність екосистем.

Вплив екологічних умов на виробництво ще недостатньо досліджений, але ці умови вже починають відігравати все зростаючу роль у системі планування сільськогосподарського виробництва. Мета еколого-економічного планування – не тільки визначити умови, необхідні для збільшення виробництва, але й забезпечення балансу між виробництвом та довкіллям, де землі відводиться головна роль. Отже, у сфері сільськогосподарського природокористування основна увага повинна приділятися екологічним аспектам землекористування – охороні земельних ресурсів від забруднення та відновленню деградованих земель з метою забезпечення можливості їх подальшого ефективного використання теперішнім та майбутніми поколіннями, що потребує інвестування у відтворення родючості ґрунтів [3].

Проблема управління родючістю ґрунтів досить складна і маловивчена, але в сучасних умовах в Україні є найбільш раціональним шляхом одержання дешевої та екологічно чистої продукції без зовнішніх інвестицій. Природна родючість – це родючість за рахунок якої можна без додаткових заходів її підвищення одержати певний урожай, при умові дотримання вимог технологій. При сприятливих агрокліматичних умовах природна урожайність зернових культур, вирощених у Сумській області, у Лісостеповій зоні – 26,4 ц/га, Перехідній зоні – 19,5 ц/га, Поліській зоні – 13,6 ц/га [4].

Проведений факторний аналіз організаційно-економічного механізму агротехнологій бездефіцитного балансу гумусу дозволив виділити групи факторів, за допомогою яких можна управляти рівнем родючості ґрунтів. Механізм включає використання мінеральних та органічних добрив, вапнування, гіпсування, зрошення і осушення в поєднанні зі сприятливими кліматичними умовами.

Вивчення питання показує, що найбільш суттєво підвищується родючість ґрунтів шляхом збагачення їх гумусом за рахунок внесення гною. У зв'язку з постійним зростанням його дефіциту, наші дослідження були спрямовані на вивчення інших економічно доцільних і відповідних альтернативних заміників гною. Це – використання соломи зернових культур, поживно-кореневих решток, зелених добрив, вирощування багаторічних трав, зміна структури посівних площ, оптимізація співвідношення ріллі та інших сільськогосподарських угідь. Впровадження цих заходів буде сприяти економічному розвитку галузі тваринництва.

Поєднання органічних добрив з комплексом інших факторів та визначення вартості агротехнології балансу гумусу дозволяє зробити вибір певного варіанту сівозміни і способу обробки ґрунту. Рівень родючості ґрунтів може відіграти вирішальну роль в оцінці інвестиційної привабливості сільськогосподарського підприємства. Структурно-системний аналіз факторів дає можливість визначити внутрішньогосподарський організаційно-економічний механізм управління родючістю ґрунтів.

Продуктивна здатність земель визначається вмістом органічних речовин в ґрунтах, що і формує рівень родючості ґрунтів, який забезпечує потенційну урожайність при сільськогосподарському використанні земель. Рівень родючості та комплекс агротехнологій значною мірою впливають на фактичну урожайність і обсяги

валової продукції. Одержана виручка від реалізації сільськогосподарської продукції дозволяє визначити фінансові можливості підприємства і прийняти відповідні управлінські рішення щодо використання послуг агросервісних підприємств по виконанню комплексу робіт з метою підвищення родючості ґрунтів.

Розрахунок економічної ефективності застосування агротехнологій бездефіцитного балансу гумусу показує, що найбільша ефективність у Лісостеповій зоні, порівняно з Поліською і Перехідною (табл. 1). У той же час, вартість додатково одержаної продукції більша на менш родючих землях Поліської і Перехідної зони, ніж у Лісостеповій.

Слід зазначити, що підтримка бездефіцитного балансу гумусу створює сприятливі умови одержання стабільних урожаїв, дозволяє одержувати прибавку урожаю зернових не тільки в рік внесення органічних речовин в ґрунт, але і в наступні роки, що є метою ефективного і якісного організаційно-економічного механізму управління родючістю для найбільш повного забезпечення населення продуктами харчування.

Отже, ефективність управління родючістю ґрунтів значною мірою залежить від застосовуваних методів і можливостей сільськогосподарських підприємств по забезпеченню його засобами підвищення родючості, а отже, і від рівня компетентного управління цими процесами, залучення інвестицій для вирощування екологічно чистої продукції.

Таблиця 1

Розрахунково-економічна оцінка агротехнології бездефіцитного балансу гумусу на 1 га при вирощуванні озимої пшениці у Сумській області

Агрокліматичні зони	Оцінка продукції за рахунок природної родючості, рн.	Економічні показники агротехнології бездефіцитного балансу гумусу			
		Вартісна оцінка, грн.			Коефіцієнт ефективності агротехнології (гр.5 : гр.3)
		бездефіцитного балансу гумусу, грн.	додатково одержаної продукції, грн.	прибутку за рахунок агротехнології	
Поліська	380,8	97,0	420,0	323,0	3,32
Перехідна	546,0	85,0	392,0	307,0	3,61
Лісостепова	739,2	72,0	364,0	292,0	4,05

Україна поступово повертає собі імідж житниці Європи. Посівні площі зернових культур після 2005 року практично стабілізувалися в межах 15–16 млн. га. У структурі валового виробництва зернових найбільшу частку (в межах 45%) займає кукурудза, пшениця – 36%, на ячмінь – 14%, на інші культури припадає 5% [5]. Валовий збір зерна в середньому за останні 5 років становить 45,2 млн. т, а у 2011 році отримано рекордний врожай – 56,7 млн. т. Основними регіонами виробництва якісної продовольчої пшениці є Степова зона і південні райони Лісостепу; кукурудзи – Лісостепова зона; ячменю – значна частина Полісся і райони Лісостепу.

Ґрунтово-кліматичні та селекційно-генетичні можливості підвищення урожайності зернових культур поки що залишаються не повністю задіяними, що свідчить про сприятливі перспективи нарощування виробництва зерна в країні за рахунок цього фактору. Міністерством аграрної політики та продовольства України при-

йнято комплексну галузеву програму «Розвиток зерновиробництва в Україні до 2015 року», виконання якої дасть змогу стабілізувати валовий збір зерна на кінець встановленого періоду в межах 50 млн. тонн, значна частина якого (до 30%) буде використана для експортних поставок [2].

Тому питання інвестування сільськогосподарських підприємств-виробників зерна є визначальними для розвитку галузі. Від їх вирішення на сучасному етапі значною мірою залежить відновлення та зростання виробничого капіталу, підвищення рівня виробництва та конкурентоспроможності продукції, вирішення соціально-економічних проблем галузі.

Найчастіше сільськогосподарські підприємства залучають необхідні інвестиційні ресурси у банку. При цьому потребує удосконалення схема взаємовідносин виробників та продавців сільськогосподарської продукції з кредитними установами. Враховуючи потреби сільськогосподарських підприємств та складність одержання кредиту при звер-

Рис. 1. Перспективна схема кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з кредитними установами

ненні до банку, доцільно удосконалити схему кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з кредитними установами (рис. 1).

При цьому банк в своїй практичній діяльності повинен свідомо розмежовувати повноваження працівників відділу кредитування стосовно кредитного обслуговування клієнтів. Це дасть змогу у процесі кредитування обмежувати кількість помилкових та суб'єктивних рішень.

Залучення банківського кредиту в основному має на меті підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства та отримання вищого рівня прибутку [6, с. 7]. Проте, банківське кредитування, на жаль, не відіграє суттєвої ролі у розвитку аграрного сектору економіки, оскільки банки віддають перевагу промисловим та торговельним підприємствам, що мають більш вигідні економічні умови функціонування, більш ліквідну заставу, менш тривалий виробничий процес та вищі прибутки. А специфіка банківського кредитування пов'язана з ризиками, притаманними лише сільськогосподарським підприємствам, такими як: підвищена нестійкість фінансового стану, невідповідність довгострокових запитів підприємств наявним у банку короткостроковим фінансовим ресурсів; сезонність сільськогосподарського виробництва та його залежність від природно-кліматичних умов; проблеми з реалізацією продукції; необхідність удосконалення законодавчої бази та ін.

Вищезазначені ризики лише загострюються у зв'язку з високою вартістю кредитів для сільськогосподарських підприємств. Крім того, платоспроможність досліджуваних підприємств та ефективність використання ними кредитних ресурсів, безпосередньо залежить від відсоткової ставки.

Сукупність умов, що дають кредиторів підстави бути впевненим у тому, що борг йому повернуть можна розглядати як забезпеченість кредиту. У якості забезпечення грошового кредиту можуть бути товари, цінні папери, матеріальні цінності, наявність яких у боржника

гарантує можливість повернення ним боргу. Формами забезпечення кредиту є конкретні джерела погашення наявного боргу, юридичне оформлення права кредитора на їх використання, організацію контролю банку за достатністю та прийнятністю даних джерел. Тобто, якщо механізм погашення позики за рахунок доходу і його закріплення в кредитних угодах є основною передумовою повернення кредиту, то визначення способів забезпечення представляє гарантію цього повернення.

Забезпечення може бути передано кредиторів у вигляді застави як рухомого так і нерухомого майна. Крім того, переуступка контрактів та дебіторської заборгованості, застава шляховими документами, надання гарантій третіх осіб та ін. Відсотки за користування кредитом включають у собі окрім грошової винагороди банку, витрат на укладання та супроводження договору, і компенсацію кредитного ризику – можливості не повернення кредиту внаслідок певних обставин. Звідси, якщо у кредитора буде більша впевненість у тому, що позичені кошти будуть повністю повернуті, то і компенсація за ризик неповернення буде меншою.

При будь-якій формі забезпечення кредиту, банкам дуже важливе одержання гарантій своєчасного повернення кредитів, страхового захисту від втрат у результаті невиконання зобов'язань, що настає внаслідок тимчасової або повної неплатоспроможності одержувачів кредитів, відмови позичальника виконати передбачене договором зобов'язання повернути кредит і т.п. Питання про гарантії є неодмінною складовою при укладанні кожної без винятку кредитної угоди.

При укладанні кредитної угоди сільськогосподарське підприємство не менше, ніж банк, повинне бути зацікавлене в страхуванні кредитних ризиків та заставного майна. Це не лише підвищить впевненість банку у поверненні наданих коштів, а й забезпечить підприємство певним захистом на випадок форс-мажорних обставин. Нами пропонується обов'язкове укладання страхових угод трьома сторонами одночасно: банком, підприємством-позичальником

та страховиком, тобто розподілити кредитний ризик на три частини.

Висновки. Для підвищення інвестиційної привабливості зернової галузі, оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, підвищення їх конкурентоспроможності необхідно формування дієвого механізму управління інвестуванням сільськогосподарських підприємств з урахуванням екологічної складової, враховуючи специфіку агропромислового виробництва, здатного створити економічно вигідні умови для стимулювання накопичення аграрного капіталу та росту ефективності його використання, зокрема виробництва зернової продукції, збільшення її експорту, відтворення родючості ґрунтів за рахунок розвитку екологічного агропідприємництва та зниження кредитного ризику для підвищення обсягів залучення інвестицій у виробництво екологічно чистої продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Саблук, П. Т. Концептуальні засади розробки і реалізації інвестиційних програм в аграрно-промислому виробництві [Текст] / П. Т. Саблук, М. Ю. Коденська. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 46 с.
2. Лупенко, Ю. О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / Ю. О. Лупенко ; за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К. : ІАЕ, 2012. – 182 с.
3. Розвиток ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні: Аналітична доповідь [Текст] / [Собкевич О. В., Русан В. М., Юрченко А. Д. та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 29 с.
4. Мішенін, Є. В. Соціально-економічні та фінансові проблеми сталого сільського розвитку [Текст] : монограф. / Є. В. Мішенін, Р. П. Косодій, В. М. Бутенко. – Суми : Папірус, 2011. – 334 с.
5. Перспективи виробництва зернових культур в Україні в 2013 році [Електронний ресурс] Світ АгроТехнологій. – URL : <http://svitagro.com/perspektivi-virobnictva-zernovih-kultur-v-ukrayini-v-2013-roci>.
6. Олійник, О. О. Розвиток довгострокового банківського кредитування сільськогосподарських підприємств [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / О. О. Олійник ; Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» УААН. – К., 2005. – 21 с.